

ΓΥ
ΜΝΑ
ΣΙΟ

ΔΙΚΤΥΟ
παυσανίας 2.0
ΑΠΟ ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΣΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ

**Μουσείο
Μετάξης**

ΠΗΓΕΣ

ISBN 978-960-244-180-0

© 2015, ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΟΜΙΛΟΥ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
Αγγ. Γέροντα 6, 105 58 Αθήνα
Τηλ.: 210 3256922 | Fax: 210 3218145
piop@piraeusbank.gr | www.piop.gr

Δίκτυο Πausανίας 2.0
Από το σχολείο στο μουσείο

ΜΟΥΣΕΙΟ ΜΕΤΑΞΗΣ

Πηγές
για το γυμνάσιο

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ ΟΜΑΔΑΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ
Άννα Καραμπατσώλη

Πολιτιστική κληρονομιά

Σκοποί

1. Να κατανοήσουν οι μαθητές την έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς και ό,τι σχετίζεται με την παραγωγική ιστορία του τόπου και τα κατάλοιπά της (Βιομηχανική Αρχαιολογία).
2. Να κατανοήσουν την αλληλεπίδραση μεταξύ τόπου και τοπίου, ώστε η επίσκεψη στο μουσείο να αποτελέσει αφορμή ή αφετηρία για να μελετήσουν οποιονδήποτε τόπο.

Στόχοι

1. Να κατανοήσουν πώς ο τόπος διαμορφώνει (Εβρος, θέση-πέρασμα) και, εν συνεχεία, διαμορφώνεται (ιδιαίτερος αρχιτεκτονικός και πολεοδομικός σχεδιασμός).
2. Να κατανοήσουν πόσο σημαντικό είναι για την ανάπτυξη και το εμπόριο η θέση-πέρασμα και ο δρόμος επικοινωνίας με τον έξω κόσμο.
3. Να κατανοήσουν τη σπανιότητα τόπων ταυτισμένων με συγκεκριμένη παραγωγική δραστηριότητα (από παραγωγή έως εμπόριο) και, άρα, την ευθύνη να διασωθούν τα κατάλοιπά της.
4. Να κατανοήσουν την ιδιαίτερη λειτουργία της οικίας και της οικογένειας ως παραγωγικής μονάδας (οικιακή παραγωγή, αυτοκαταναλωτική αλλά και εμπορική).
5. Να επικοινωνήσουν και να δικτυωθούν με ομάδες συνομηλίκων τους που ασχολούνται με την πολιτιστική κληρονομιά στον τόπο τους, να παρουσιάσουν, να κρίνουν και να συγκρίνουν τα αποτελέσματα των ερευνών τους, να γενικεύσουν και να επαναπροσδιορίσουν τα πορίσματά τους.

Πριν από την επίσκεψη

Στόχος αυτής της ενότητας δραστηριοτήτων, που περιλαμβάνει τρεις διακριτούς άξονες (χώρος, χρόνος, άνθρωποι), είναι να δώσει στον μαθητή τα απαραίτητα στοιχεία και τις πληροφορίες για το πολιτιστικό απόθεμα του τόπου όπου βρίσκεται το μουσείο, την ιστορία του τόπου και των ανθρώπων στη διαχρονία και τη συγχρονία. Τα στοιχεία αυτά αντλούνται μέσω της ερευνητικής μαθησιακής διαδικασίας αξιοποιώντας ποικίλα τεκμήρια. Η χρήση επιστημονικά τεκμηριωμένου διαδικτυακού υλικού, που ενθαρρύνεται, δρα υποστηρικτικά στην προσπάθεια των μαθητών να αντλήσουν υλικό στο πλαίσιο της διερευνητικής μάθησης, που οικοδομεί τη γνώση ενός διαρκώς μεταβαλλόμενου κόσμου και, παράλληλα, τους δίνει τη δυνατότητα για δικτύωση με μαθητές από όλη την Ελλάδα.

Πιο συγκεκριμένα, οι δραστηριότητες αυτές εντάσσονται στην προετοιμασία πριν από την επίσκεψη στον ευρύτερο χώρο όπου βρίσκεται το μουσείο, και έχουν στόχο την όξυνση του βλέμματος και την ανάπτυξη δεξιοτήτων παρατήρησης, αποτύπωσης και καταγραφής των πολιτιστικών τοπίων. Με την εικονική περιήγηση στον χώρο και τον χρόνο, μέσω χαρτών και χρονολογίου, οι μαθητές διαλέγουν και συγκροτούν μια διαδρομή «επί χάρτου» με τα τοπία που θα επισκεφθούν, όταν θα φτάσουν στον τόπο του μουσείου. Πολύτιμη βοήθεια μπορεί να προσφέρουν σχολεία της περιοχής όπου βρίσκονται τα μουσεία, δίνοντας πληροφορίες, αποτυπώνοντας τοπία και αναρτώντας φωτογραφίες ή σκίτσα τους στον χάρτη (βλ. εφαρμογή google-map ή άλλη).

Στο μουσείο

Στόχος αυτής της ενότητας δραστηριοτήτων είναι να βοηθήσει τον μαθητή να εντάξει την οικονομική δραστηριότητα και το πολιτιστικό απόθεμα που δημιουργεί στην ιστορία του τόπου όπου βρίσκεται το μουσείο, στην ιστορία της ανθρώπινης επέμβασης στον τόπο κατά τη διαχρονία, και στα πολιτιστικά τοπία που δημιουργεί η σχέση του ανθρώπου με το φυσικό περιβάλλον. Η παράθεση πηγών και ιστορικών στοιχείων και η επεξεργασία τους θα βοηθήσει τον μαθητή να κατανοήσει καλύτερα το «εντός» του μουσείου, το οποίο πάντοτε παραπέμπει σε ένα «εκτός», που τις πιο πολλές φορές δεν έχει υλική υπόσταση στη σκέψη των μαθητών.

Για τον σκοπό αυτόν προτείνονται διαδρομές μέσα στην πόλη ή επίσκεψη σε χώρους που συνδέονται, κατά κάποιον τρόπο, με τον τόπο και τη θεματική του μουσείου. Εκεί οι μαθητές

παρατηρούν, αποτυπώνουν και καταγράφουν τα τοπία που έχουν επιλέξει στις δραστηριότητες τις οποίες έχουν οργανώσει επί χάρτου πριν από την επίσκεψη, συσχετίζουν επιτόπου τα τοπία, αποστάσεις, φυσικό περιβάλλον, κατάλοιπα διαφορετικών εποχών κ.ά. και καταλήγουν στο μουσείο. Με την in situ παρατήρηση του τόπου και του τοπίου, πέρα από τη δημιουργία της «αίσθησης» του χώρου και της τοποθέτησής τους σε αυτόν, τους δίνεται η δυνατότητα να συγκρίνουν την «αίσθηση» του χώρου που αποκόμισαν στον παρόντα χρόνο με την «αίσθηση» του χώρου που είχαν άλλοι χρήστες στη διαχρονία (εργάτες, οικογένειες). Και τελικά, να κατανοήσουν ότι η «αίσθηση» αυτή είναι διαφορετική και καθορίζεται από το πώς βιώνει κανείς τον χώρο, δηλαδή από τον τρόπο με τον οποίον ο ίδιος ο επισκέπτης προσεγγίζει τον χώρο σε συνάρτηση με την πολιτισμική του συγκρότηση.

Με την άφιξη στο μουσείο παρατηρούν το κτήριο, τα εκθέματα –αυθεντικά ή επανακατασκευασμένα–, αντλούν οργανωμένες πληροφορίες, αναζητούν απαντήσεις στα ερωτήματα, αγγίζουν, χρησιμοποιούν, συσχετίζουν, οργανώνουν, φαντάζονται τον ανθρώπινο παράγοντα στον χώρο, καθώς και στις κοινωνικές και εργασιακές του σχέσεις.

Μετά την επίσκεψη

Στόχος αυτής της ενότητας δραστηριοτήτων είναι να κάνει τους μαθητές να χρησιμοποιήσουν δημιουργικά τις πληροφορίες, τις ιδέες που διαμόρφωσαν από τις επιτόπου δραστηριότητες και το υλικό που συνέλεξαν, ώστε να ευαισθητοποιήσουν τους συμμαθητές και τους συμπολίτες τους σε θέματα πολιτιστικής κληρονομιάς. Επίσης, να προβληματιστούν και να προβληματίσουν για τη διατήρηση, επανάχρηση, αλλαγή χρήσης, εγκατάλειψη, αντικατάσταση ή καταστροφή του πολιτιστικού αποθέματος και, τελικά, να πάρουν υπεύθυνη θέση απέναντι σε αυτά τα προβλήματα, μέσα από τη συνεργασία και τον διάλογο με τα μέλη της σχολικής κοινότητας και τους φορείς της περιοχής τους.

Με αυτό τον τρόπο στρέφεται το βλέμμα και το ενδιαφέρον των μαθητών στο χτες, που προετοίμασε το σήμερα, και, τελικά, στο «εδώ και τώρα» του τόπου όπου ζουν. Ενδιαφέρουσα συζήτηση για το συγκεκριμένο μουσείο είναι το κατά πόσον η επανάχρηση ενός παραδοσιακού σπιτιού ως *μουσείου του εαυτού του* (κουκουλούσπιτου), με σκοπό τη διατήρηση της μνήμης της κοινότητας, ανταποκρίνεται στην οργανική ένταξη και λειτουργία του χώρου σύμφωνα με τις σύγχρονες ανάγκες της κοινότητας.

Άυλη πολιτιστική κληρονομιά

Στη σύμβαση για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της ΟΥΝΕΣΚΟ (Παρίσι 2003) τονίζεται η μεγάλη σημασία που αυτή έχει για τη διαφύλαξη της πολιτισμικής πολυμορφίας και την εγγύηση της βιώσιμης ανάπτυξης, η βαθιά της αλληλεξάρτηση με την υλική και τη φυσική πολιτιστική κληρονομιά, καθώς και η ανάγκη για αξιοποίησή της σε εκπαιδευτικά προγράμματα και δραστηριότητες ενίσχυσης δεξιοτήτων και μεταβίβασης γνώσεων. Η άυλη πολιτιστική κληρονομιά περιλαμβάνει τις πρακτικές, αναπαραστάσεις, εκφράσεις, γνώσεις και τεχνικές, καθώς και τα εργαλεία, αντικείμενα, χειροτεχνήματα και τους πολιτιστικούς χώρους που συνδέονται με αυτές.

Οι δραστηριότητες που ακολουθούν έχουν στόχο να φέρουν σε επαφή τους μαθητές με την καθημερινή ζωή στο Σουφλί, τις τεχνικές της σηροτροφίας και της υφαντικής τέχνης, τη χρήση των υφαντών και του πολύτιμου μεταξωτού, τον εθιμικό βίο και τις λαϊκές παραδόσεις που υπήρχαν στο Σουφλί, αλλά και στον τόπο τους. Γίνονται οι ίδιοι ερευνητές, παρατηρούν, συγκεντρώνουν προφορικές μαρτυρίες, ανακαλύπτουν παλιές φωτογραφίες και παρουσιάζουν το υλικό τους. Συνδέουν τον τόπο με τις παραγωγικές και οικονομικές δραστηριότητες, έρχονται σε επαφή με την παράδοση και τον τρόπο που αυτή μεταφέρεται από γενιά σε γενιά μέσα από έθιμα, τραγούδια και ποιήματα. Τέλος, φτιάχνουν δικά τους παραμύθια, για να συνειδητοποιήσουν ότι η δημιουργία ενός παραμυθιού μοιάζει με τη δημιουργία ενός υφάσματος, με υφάδι και στημόνι τις λέξεις, και προετοιμάζουν την αφήγησή τους.

Υλικός πολιτισμός – Γλώσσα

Με τον όρο «υλικός πολιτισμός» προσδιορίζονται οι ανθρώπινες παρεμβάσεις και τα κατάλοιπα της ανθρώπινης δραστηριότητας μέσα από το πρίσμα της παραδοσιακής τεχνολογίας και την ιστορία της παραγωγής ενός τόπου. Τα φύλλα εργασίας, που έχουν σχεδιαστεί ανάλογα με τη θεματολογία του κάθε μουσείου, μπορεί να αποτελέσουν χρήσιμο εργαλείο για την κινητοποίηση και την καλλιέργεια του ενδιαφέροντος των μαθητών του γυμνασίου για τον υλικό πολιτισμό. Μπορεί, όμως, ο φιλόλογος να χρησιμοποιήσει τον υλικό πολιτισμό ως διδακτικό εργαλείο; Η απάντηση είναι ανεπιφύλακτα «ναι»:

α. Οι μαθητές παρατηρούν, καταγράφουν, διερευνούν, περιγράφουν, συσχετίζουν, συγκρίνουν, ανακαλούν· β. μαθαίνουν να αναζητούν το ευρύτερο πλαίσιο δημιουργίας ενός αντικειμένου, από τον δημιουργό του και τον στόχο του μέχρι τα κοινωνικά και οικονομικά συμφραζόμενα, τους συμβολισμούς, καθώς και καθετί που μπορεί να συνδέσει τα μουσειακά εκθέματα και τις ποικίλες προεκτάσεις τους με τα βιώματα και τις προσλαμβάνουσες των μαθητών.

Πριν από την επίσκεψη

Η επίσκεψη στο Μουσείο Μετάξης στο Σουφλί, για να είναι εποικοδομητική, προϋποθέτει κάποια εξοικείωση των μαθητών με το αντικείμενο του μουσείου και τα εκθέματα που παρουσιάζονται σε αυτό. Δεδομένου, μάλιστα, ότι τα παιδιά σήμερα ζουν συνήθως σε αστικά περιβάλλοντα και είναι αποστασιοποιημένα από τις παραδοσιακές μορφές οικονομίας και ζωής του παρελθόντος, είναι ανάγκη να προηγηθεί στο σχολείο κάποια προεργασία (διάρκειας π.χ. μίας διδακτικής ώρας), ώστε οι μαθητές να γνωρίζουν αδρομερώς τι θα δουν. Οι εισαγωγικές ερωτήσεις του α΄ μέρους αποσκοπούν ακριβώς στο να έλθουν τα παιδιά σε μια πρώτη επαφή με το μετάξι και τη σηροτροφία, αφορμώμενα από τα δικά τους βιώματα.

Στο μουσείο

Οι ερωτήσεις / δραστηριότητες του β΄ μέρους είναι ανοικτού και κλειστού τύπου και συμπληρώνονται από τους μαθητές τμηματικά, στο τέλος κάθε θεματικής ενότητας, ή και αφού έχει ολοκληρωθεί η περιήγησή τους στο μουσείο. Σκοπός των ερωτήσεων αυτών είναι η εμπέδωση κάποιων θεμελιωδών γνώσεων που αποκομίζει ο επισκέπτης σχετικά με τα εκθέματα και, κατ' επέκταση, τη μεταξουργία και σηροτροφία. Επιπλέον, οι ερωτήσεις αυτές μπορούν να συνδυαστούν με κάποιες δραστηριότητες επέκτασης. Για παράδειγμα, η 11 μπορεί να συνδυαστεί με τη 13, ώστε να αναδειχθεί το μεταξωτό ένδυμα ως διαχρονικό σύμβολο κύρους και κοινωνικής καταξίωσης.

Μετά την επίσκεψη

Σκοπός των δραστηριοτήτων επέκτασης είναι η αξιοποίηση της επίσκεψης στο μουσείο για περαιτέρω προβληματισμό ή / και έρευνα σε ζητήματα που σχετίζονται με τα εκθέματα, ή εκκινούν από αυτά και οδηγούν σε διερεύνηση άλλων πτυχών της οικονομικής ή παραδοσιακής ζωής. Γενικά, το ανά χείρας φύλλο εργασίας προτείνεται να αξιοποιηθεί από τους ενδιαφερόμενους εκπαιδευτικούς με ευελιξία και φαντασία, με τον, κατά την κρίση τους, βέλτιστο τρόπο, ο οποίος θα εξυπηρετεί τους εκάστοτε μαθησιακούς στόχους και θα είναι προσαρμοσμένος στις ιδιαίτερες ανάγκες κάθε σχολικής ομάδας, τάξης ή μονάδας.

Υλικός πολιτισμός – Μαθηματικά

Η προσέγγιση του υλικού πολιτισμού των μουσείων ανοίγει παράθυρα σύνδεσης της μαθηματικής γνώσης με τον πραγματικό κόσμο. Με αυτό τον τρόπο αναδεικνύεται η σημασία και ο ρόλος της μαθηματικής γνώσης στην εξέλιξη και τη διαμόρφωση του κόσμου. Παράλληλα, ο μαθητής αντιλαμβάνεται ότι «οι μαθηματικές έννοιες, οι δομές και οι ιδέες έχουν εφευρεθεί ως εργαλεία για να οργανώσουν τα φαινόμενα του φυσικού, κοινωνικού και πνευματικού κόσμου». Σε αυτό το πλαίσιο σύνδεσης, λαμβάνονται υπόψη και οι βασικές αρχές των προγραμμάτων σπουδών για τα μαθηματικά, τα οποία επιδιώκουν την ανάπτυξη του μαθηματικού γραμματισμού, που αφορά την ικανότητα του ατόμου να αναλύει, να ερμηνεύει και να επεμβαίνει στο κοινωνικό του περιβάλλον και στον κόσμο γύρω του, χρησιμοποιώντας ως εργαλείο τα μαθηματικά. Μέσα από αλγεβρικούς και γεωμετρικούς συλλογισμούς οι μαθητές θα συναντήσουν τα μαθηματικά σε πολλές εφαρμογές της καθημερινής ζωής και, παράλληλα, θα προσεγγίσουν δημιουργικά την παραγωγή και την οικονομία του μεταξιού στην περιοχή του Σουφλίου και ευρύτερα.

Στο μουσείο

Οι μαθητές αναλαμβάνουν ενεργό ρόλο, με στόχο τη σύνδεση των μαθηματικών γνώσεων με πραγματικές καταστάσεις που προκύπτουν κατά τη διάρκεια της «συνάντησης» με τον υλικό πολιτισμό του Μουσείου Μετάξης.

Μετά την επίσκεψη

Η πραγματοποίηση της εκπαιδευτικής επίσκεψης επιτρέπει περαιτέρω συζητήσεις και προεκτάσεις. Στην πρώτη δραστηριότητα επέκτασης οι μαθητές παρατηρούν τα στατιστικά διαγράμματα, ώστε να εξαγάγουν συμπεράσματα για την παραγωγή του μεταξιού στη χώρα μας τις τελευταίες δεκαετίες.

Φύλλα εργασίας

Οι δραστηριότητες των φύλλων εργασίας είναι προσαρμοσμένες στη διδακτέα ύλη των μαθημάτων των θετικών επιστημών του γυμνασίου. Αυτό σημαίνει ότι ο εκπαιδευτικός έχει τη δυνατότητα να επιλέξει ποια ή ποιες θα πραγματοποιηθούν και σε ποια τάξη (Α', Β' ή Γ'), καθώς και στα τρία στάδια αναφέρεται η αντιστοίχιση με τη διδακτική μαθηματική ενότητα της κάθε τάξης. Να τονιστεί ιδιαίτερα ότι ειδικά οι μαθητές της Γ' τάξης είναι ικανοί να υλοποιήσουν δραστηριότητες που περιλαμβάνουν μαθηματικές γνώσεις της Α' και Β' Γυμνασίου.

Επιπλέον, υπάρχει ευελιξία διαχείρισης του χρόνου υλοποίησης του κάθε εκπαιδευτικού υλικού. Αυτό σημαίνει ότι θα μπορούσε να αποτελέσει και αντικείμενο μελέτης μιας σχολικής χρονιάς.

Ο εκπαιδευτικός, στην αρχή της σχολικής χρονιάς, αναθέτει το φύλλο προετοιμασίας της επίσκεψης στο μουσείο σε ομάδες μαθητών ως εργασία για παρουσίαση με τη λήξη του πρώτου τριμήνου.

Στη συνέχεια, προγραμματίζεται σε εύλογο χρονικό διάστημα η εκπαιδευτική επίσκεψη. Μετά την ολοκλήρωση της επίσκεψης, δίνεται ως συνθετική εργασία στις ομάδες των μαθητών το 3ο φύλλο εργασίας, με το οποίο ολοκληρώνεται η δουλειά των μαθητών, που μπορεί να παρουσιαστεί στο τέλος της χρονιάς.

Με βάση το τελευταίο στάδιο, η σχέση μουσείου και σχολείου γίνεται αμφίδρομη. Η εξόρμηση των μαθητών εκκινεί από τη μαθηματική σχολική γνώση και ανοίγεται, μέσω του μουσείου, σε δρόμους ευρύτερης καλλιέργειας της προσωπικότητας των μαθητών.

Σύγχρονη πολιτιστική δημιουργία

Πριν από την επίσκεψη

- Παρατηρώντας το έργο του Ανρί Ματίς, του Χρήστου Λεφάκη και τη μεταξωτή παραδοσιακή φορεσιά από το Σουφλί, αντιλαμβανόμαστε ότι η θεωρία των χρωμάτων είναι σημαντική και έχει εφαρμογή σε όλες τις εικαστικές τέχνες. Και στα τρία έργα κυριαρχούν το πορτοκαλί και το μπλε, τα οποία είναι αντίθετα χρώματα. Οι μαθητές μπορούν να δημιουργήσουν έργα στα οποία θα δουλέψουν με αντίθετα χρώματα. Εικαστικά Α΄ Γυμνασίου (Βιβλίο μαθητή), *θεματική ενότητα: 2. Όλα είναι χρώμα. δ. Βασικά και συμπληρωματικά χρώματα.*
- Τι είναι ένα μουσείο και τι μας βοηθά να ανακαλύψουμε για το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον; Οι μαθητές μπορούν να δημιουργήσουν ο καθένας τη δική του συλλογή υφασμάτων, χαρτιών, αναμνηστικών από ταξίδια, την οποία θα εμπλουτίζουν όλη τη χρονιά. Εικαστικά Α΄ Γυμνασίου (Βιβλίο μαθητή), *θεματική ενότητα: 11. Στους θησαυρούς του μουσείου.*
- Πάνω στην υφή των εικαστικών έργων του Λεφάκη και του Ματίς μπορεί να είναι η δράση της Β΄ Γυμνασίου. Ένα έργο του Λεφάκη μπορεί να επιλεγεί ως δείγμα απτικής υφής και ένα έργο του Ματίς ως δείγμα οπτικής υφής. Προτεινόμενη εργασία: Η δημιουργία έργων με οπτική ή απτική υφή παίρνοντας αφορμή από τα έργα των δύο καλλιτεχνών. Εικαστικά Β΄ Γυμνασίου (Βιβλίο μαθητή), *θεματική ενότητα: 3.1. Η υφή.*
- Ένα μάθημα θα μπορούσε να αφιερωθεί στον ζωγράφο Ματίς. Γνωριμία με έργα του καλλιτέχνη και τις βασικές αρχές του: Εικαστικά Γ΄ Γυμνασίου (Βιβλίο μαθητή), *θεματική ενότητα: 5.1.α. Η δομή και η σύνθεση.*

Στο μουσείο

Μετά την περιήγηση στους χώρους του μουσείου και την παρατήρηση των μεταξωτών ενδυμάτων και των έργων του Ματίς και του Λεφάκη, ήρθε η ώρα να δημιουργήσουμε έργα με θέμα: «Τα υφάσματα μας λένε μια ιστορία», στα οποία θα μπορούσε να υπάρχουν τα στοιχεία της υφής (Εικαστικά Β΄ Γυμνασίου, *θεματική ενότητα: 3.1. Η υφή.*) του μεταξιού και μοτίβων από τα υφάσματα.

- Συγκεντρωνόμαστε μπροστά στην προθήκη με τις παραδοσιακές φορεσιές. Καθόμαστε γύρω γύρω οκλαδόν, σε μαξιλαράκια, στο πάτωμα.

- Αρχικά εργαζόμαστε πάνω στο φύλλο εργασίας.
- Στη συνέχεια, παρατηρούμε τα ενδύματα και τα σχέδιά τους (θα ήταν σημαντικό να αισθανθούμε και απτικά ποιότητες μεταξωτών υφασμάτων και νημάτων).
- Σε μικρά μπλοκ σκισάrouμε τα σχέδια των ενδυμάτων και τα μοτίβα τους.
- Αν υπάρχει εργαστήριο, κατευθυνόμαστε σε αυτό, και παραλαμβάνουμε από εκεί υλικά, όπως: μολύβια, γόμες, ξύστρες, ακρυλικά, παλέτες, χαρτιά, νερό σε πλαστικά ποτηράκια, χαρτί κουζίνας, υφάσματα, ψαλίδια, κόλλες κ.λπ.
- Μπορούμε να σχεδιάσουμε υφάσματα με δικά μας σχέδια, π.χ. γεωμετρικά ή από τη φύση, ή μπορούμε να κάνουμε μια μελέτη παρατήρησης πάνω στα σχέδια των παραδοσιακών ενδυμάτων που είδαμε.

Μετά την επίσκεψη

- Έκθεση εικαστικών έργων των μαθητών από τις εργασίες που έκαναν πριν, κατά τη διάρκεια και μετά την επίσκεψή τους στο μουσείο.
- Η ομαδική εργασία του κάθε σχολείου μπορεί να παρουσιαστεί, στο τέλος της σχολικής χρονιάς, σε έκθεση που θα διοργανώσει το μουσείο, προκειμένου να παρουσιάσει την δουλειά που έγινε όλη τη χρονιά στους χώρους του. Τα παιδιά για τον σκοπό αυτό μπορούν να δουλέψουν σε τετράγωνα χαρτιά μεγέθους 15 x 15 εκατοστών.
- Μέρος των εργασιών που θα προκύψουν μπορεί να εκτεθεί ηλεκτρονικά στον ιστότοπο του Μουσείου Μετάξης, με τίτλο π.χ. «Τα παιδιά μαθαίνουν με την τέχνη».
- Δημιουργία τετραδίου όλης της ομάδας που παρακολούθησε το πρόγραμμα με αναμνηστικά, όπως: φωτογραφίες, εισιτήρια, διαφημιστικά, σημειώσεις, σκίτσα, νήματα, κομμάτια ύφασμα (μπορεί να ζωγραφιστεί ή να ντυθεί και το εξώφυλλο του τετραδίου), το οποίο μπορεί να εμπλουτίσει τη βιβλιοθήκη του σχολείου ως μέρος μιας συλλογής που θα ονομαστεί «Καλλιτεχνικά τετράδια».
- Κάποια σχολεία που εδρεύουν στο Σουφλί θα μπορούσε να ενταχθούν στο πρόγραμμα ηλεκτρονικής αδελφοποίησης Etwinning (ERASMUS+). Περισσότερες πληροφορίες στην ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.etwinning.net/el/pub/index.htm>. Μπορεί μέσα από αυτό το πρόγραμμα να ζητήσουν να αδελφοποιηθούν με ένα σχολείο της πόλης όπου μεγάλωσε ο Ανρί Ματίς, της Μποέν-εν-Βερμαντουά (Bohain-en-Vermandois).

Περιβάλλον

**Θέλει, αστέρι μου, ατέλειωτα νυχτέρια
να γίνει η κάμπια χρυσαλλίδα και μετάξι.
Σωκράτης Μάλαμας**

Στόχοι της επίσκεψης στο Μουσείο Μετάξης είναι να γνωρίσουν οι μαθητές τη διαδικασία της σηροτροφίας και τον κύκλο ζωής του μεταξοσκώληκα· να μάθουν τις ιδιότητες και τις χρήσεις του μεταξιού· να εντοπίσουν τις πλευρές της σηροτροφίας που την καθιστούν μια φυσική, αειφορική, φιλική στο περιβάλλον δραστηριότητα, από την αρχή μέχρι και την απόρριψη του τελικού προϊόντος.

Πριν από την επίσκεψη

Για να εξοικειωθούν οι μαθητές με το κουκούλι και τη μεταξωτή κλωστή, και για να γνωρίσουν κάποιες ιδιότητες του μεταξιού με τις αισθήσεις τους ή μέσα από καθημερινές πρακτικές, προτείνεται να πραγματοποιηθεί το πρώτο μέρος των έντυπων φύλλων εργασίας.

Για την πραγματοποίησή του απαιτείται η προμήθεια ενός ορισμένου αριθμού κουκουλιών. Στην ομάδα που θα ασχοληθεί με το θέμα προτείνεται να προσφερθούν 4-5 φλιτζάνια ζεστό τσάι και να περνά κάθε παιδί και να ρίχνει κουκούλια μέσα σε αυτά. Πίνοντας το τσάι θα αρχίσει να «χτυπάει» το κουκούλι αρκετές φορές με το πινέλο. Κατόπιν, μπορούν να ακολουθήσουν οι δραστηριότητες που προτείνονται στα φύλλα εργασίας.

Στο μουσείο

Μπορεί να πραγματοποιηθεί το δεύτερο μέρος των φύλλων εργασίας, έτσι ώστε οι μαθητές να αναζητήσουν πληροφορίες για τα στάδια της σηροτροφίας, να μάθουν να αναγνωρίζουν τα στάδια επεξεργασίας του μεταξιού, να εντοπίσουν τους παράγοντες που επηρεάζουν τη διαδικασία αυτή, και να καταγράψουν τις βασικότερες ιδιότητες του μεταξωτού υφάσματος, τονίζοντας το γεγονός ότι πρόκειται για φυσικό προϊόν.

Μετά την επίσκεψη

Προτείνεται να συζητηθούν θέματα σχετικά με απόβλητα παραπροϊόντα και περιβαλλοντικές συνέπειες με στόχο:

- Να αναδειχθεί το γεγονός ότι η σηροτροφία είναι μια δραστηριότητα που δεν επιβαρύνει το περιβάλλον.
- Να εξοικειωθούν οι μαθητές με την έννοια της «μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων».
- Να εντοπιστούν οι πρώτες ύλες και τα απόβλητα των διαδικασιών παρασκευής του φυσικού και του τεχνητού μεταξιού.
- Να συγκριθούν οι διαδικασίες αυτές.
- Να εντοπιστούν χρήσεις των παραπροϊόντων του μεταξιού ενισχύοντας, έτσι, την ιδέα του ανακυκλώσιμου-φυσικού προϊόντος.

Σχετικά φύλλα εργασίας υπάρχουν στην εμπλουτισμένη ηλεκτρονική μορφή του υλικού στον ιστότοπο του ΠΙΟΠ (www.pioop.gr).
Σύνδεση με τη σχολική ύλη:
Βιολογία Α΄ Γυμνασίου και Βιολογία Γ΄ Γυμνασίου.

Πηγές

Πολιτιστική κληρονομιά

Γκαγκούλια, Π., Λούβη, Α., Οικονόμου, Μ., Παπαδόπουλος, Στ. & Ρηγίνος, Μ. (2001²). *Η σπρωτροφία στο Σουφλί*. Αθήνα: ΠΙΟΠ.

Γραμματικοπούλου, Ε. (επιμ.) (2000). *Θράκη – Ιστορικές και γεωγραφικές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών.

[http://www.msp.umb.edu/LocHistoryTemplates/Teaching Tools for Local History - Massachusetts Historical Records Advisory Board](http://www.msp.umb.edu/LocHistoryTemplates/TeachingToolsforLocalHistory-MassachusettsHistoricalRecordsAdvisoryBoard) (Ανακτήθηκε 16/11/2015).

Λεοντσίνης, Γ. & Ρεπούση, Μ. (2002). *Η τοπική Ιστορία ως πεδίο σπουδής στο πλαίσιο της σχολικής παιδείας*. Αθήνα: ΟΕΒΔ.

Μητρώο Ελληνικής Βιομηχανικής Κληρονομιάς – Δελτίο απογραφής. www.ticcih.gr/img/971baa800487fd4e5101efa05217d053mitroo.doc (Ανακτήθηκε 16/11/2015).

Μουσείο Μετάξης στο Σουφλί. <http://www.kizisarchitects.gr/gr/index.php/gr/projects/item/159-project10> (Ανακτήθηκε 17/11/2015).

Σουφλί, Εκπαίδευση και κοινωνία κατά τον Μεσοπόλεμο. <http://www.pi-schools.gr/books/gymnasio/history/07.%20SOUFLI%20SEL.%2817%29%20.pdf> (Ανακτήθηκε 17/11/2015).

Το μετάξι στη Δύση και την Ανατολή (1993). Πρακτικά συμποσίου, Αθήνα 22-23 Μαΐου 1991. Φίλοι του Μουσείου Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης.

Τράντα, Α. (2008). *Από το κουκούλι στο μετάξι: σπρωτροφία και μεταξουργία*. Αθήνα: ΠΙΟΠ.

Τράντα, Α. (2012). *Μουσείο Μετάξης. Οδηγός*. Αθήνα: ΠΙΟΠ.

Άυλη πολιτιστική κληρονομιά

Αγριαντώνη, Χ. *Η Αθήνα τον 19ο αιώνα. Συνοικία Μεταξουργείο*. http://www.eie.gr/archaeologia/gr/chapter_more_10.aspx (Ανακτήθηκε 1/11/2015).

Η φορεσιά: Πανδέκτης – ο κόσμος του ελληνικού χορού. http://www.dance-pandect.gr/pds_portal_gr/index.php?option=com_content&view=article&id=61&Itemid=66 (Ανακτήθηκε 1/11/2015).

<http://www.ftiaxto.gr/videos/εκπομπές/13-τα-κουκουλάρικα-της-κύμης> (Ανακτήθηκε 1/11/2015).

<http://www.lykeionellinidon.gr/lyceumportal> Ψηφιακή συλλογή του Μουσείου Ιστορίας της Ελληνικής Ενδυμασίας του Λυκείου των Ελληνίδων (Ανακτήθηκε 1/11/2015).

<http://www.pioip.gr/el/Publications/EkpaideytikoiFakeloi/ElateNaYfanoumeI> Μουσείο Μετάξης - Σουφλί (Ανακτήθηκε 1/11/2015).

https://www.youtube.com/watch?v=za_RPhJb1AA Ο Κώστας Μουντάκης ερμηνεύει το τραγούδι «Αυτός ο αργαλειός σου» (Ανακτήθηκε 1/11/2015).

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Η σπιτική ζωή, τ. ΙΑ' (1975). Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.

Καμπλάκη-Πολυμέρου, Α. & Καραμανές, Ε. (2008). *Λαογραφία: Παραδοσιακός πολιτισμός*. Αθήνα: ΚΕΕ, ΥΠΕΠΘ. <http://repository.edulll.gr/edulll/retrieve/3453/1015.pdf> (Ανακτήθηκε 1/11/2015).

Κύρωση της Σύμβασης για την προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, ΦΕΚ Α' 275/22-12-2006 (Νόμος υπ. αρ. 3521).

Κώστας Κρυστάλλης – Ποιήματα. http://users.uoa.gr/~nektar/arts/poetry/kwstas_krystallhs_poems.htm (Ανακτήθηκε 1/11/2015).

Λεξικό της κοινής νεοελληνικής. <http://www.greek-language.gr> (Ανακτήθηκε 1/11/2015).

Μέγας, Γ.Α. (εκλογή) (1999). *Ελληνικά παραμύθια*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της «Εστίας» Ι.Δ. Κολλάρου & Σία Α.Ε.

Μίχα-Λαμπάκη, Α. Υφαντά της Αράχοβας. *Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού, Βοιωτία*. <http://www.ehw.gr//.aspx?id=12842> (Ανακτήθηκε 1/11/2015).

10 Παπαδάκη, Ε. *Βαφικά φυτά της Κρήτης & τεχνικές βαφής*, ΤΕΙ Κρήτης. <http://nefeli.lib.teicrete.gr/>

browse/steg/theka/2010/PapadakiEleni/attached-document-1274782733-400314-4993/Papadaki2010.pdf (Ανακτήθηκε 1/11/2015).

Πελασγός, Σ. (2008). *Τα μυστικά του παραμυθιά. Μαθητεία στην τέχνη της προφορικής λογοτεχνίας και αφήγησης*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Τράντα, Α. (2012). *Μουσείο Μετάξης. Οδηγός*. Αθήνα: ΠΙΟΠ.

Υλικός πολιτισμός – Γλώσσα

Άλκπστις (1995). *Μουσεία και σχολεία. Δεινόσαυροι κι αγγεία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Bennett, T. (1995). *The Birth of the Museum*. London: Routledge.

Εκο, U. (1992). *Πολιτιστικά κοιτάσματα. Προτάσεις για τη διατήρηση και τη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς* (σσ. 21-27). Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.

Gardner, H. (1993). *Multiple Intelligences*. New York: Basic Books.

Hein, G. (2002). *Learning in the Museum*. London: Routledge.

Hein, G. (2012). Μουσειακή εκπαίδευση. Στο S. McDonald (επιμ.) *Μουσείο και μουσειακές σπουδές: ένας πλήρης οδηγός* (μτφρ. Δήμητρα Παπαβασιλείου) (σσ. 471-487). Αθήνα: ΠΙΟΠ.

Hooper-Greenhill, E. (2000). *Museums and the Interpretation of Visual Culture*. London: Routledge.

Καλαμαρά, Π. (2002). *Κόκκινη κλωστή δεμένη... το παραμύθι των υφασμάτων*. Αθήνα: Καλειδοσκόπιο.

Κωνσταντογιάννη, Μ. (2011). *Το μετάξι: Διαθεματική προσέγγιση του μεταξιού – Διδακτική πρόταση για τις πρωτεύουσες*. Ανακοίνωση στο 21ο Πανελλήνιο Συνέδριο Χημείας, Θεσσαλονίκη.

Νάκου, Ε. (2006). Μουσεία και σχολεία – Εμπειρίες και προοπτικές. Εισήγηση στο επιστημονικό διήμερο *Η τέχνη και ο πολιτισμός ως πεδίο ευέλικτων διαθεματικών προσεγγίσεων. Προτάσεις για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών*, Πανεπιστήμιο Κρήτης, 13-16 Μαΐου 2006.

Νικονάνου, Ν. (2005). Ο ρόλος της μουσειοπαιδαγωγικής στα σύγχρονα μουσεία. *Τετράδια Μουσειολογίας* 2, 18-25.

Pearce, S. (επιμ.) (1994). *Interpreting Objects and Collections*. London: Routledge.

Vergo, P. (1989). Introduction. Στο Peter Vergo (επιμ.) *The New Museology* (pp. 1-5). London: Reaktion Books.

Φράγκου, Β. & Τσώνη, Δ. (2013). *Σηροτροφία στο Σουφλί* (πτυχιακή εργασία). ΤΕΙ Πειραιά, Σχολή Τεχνολογικών Εφαρμογών, Τμήμα Κλωστοϋφαντουργίας.

Υλικός πολιτισμός – Μαθηματικά

Βιβλιογραφική Πηγή διαγραμμάτων. <http://faostat.fao.org> (Ανακτήθηκε 9-12/2015).

Bennett, T. (1995). *The Birth of the Museum*. London: Routledge.

Εκπόνηση Προγραμμάτων Σπουδών Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και οδηγιών για τον εκπαιδευτικό «Εργαλεία Διδακτικών Προσεγγίσεων». Επιστημονικό πεδίο: Μαθηματικά. Πρόγραμμα Σπουδών για τα Μαθηματικά στην Υποχρεωτική Εκπαίδευση. Παιδαγωγικό Ινστιτούτο στο πλαίσιο υλοποίησης της Πράξης «ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21ου αιώνα) – Νέο Πρόγραμμα Σπουδών».

Εκο, U. (1992). *Πολιτιστικά κοιτάσματα. Προτάσεις για τη διατήρηση και τη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς* (σσ. 21-27). Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.

Hooper-Greenhill, E. (2000). *Museums and the Interpretation of Visual Culture*. London: Routledge.

Κάππου, Μ. (2013) Πολιτισμός: Θεματικοί τομείς – πολιτισμικό περιβάλλον. Εννοιολογικές διευκρινήσεις – Στοιχεία υλικοτεχνολογικού εξοπλισμού. Στο *Θεματικοί τομείς – Επιτομή μαθημάτων γενικής παιδείας* (σελ. 102). <http://www.mariakappou.gr/biblio/BIBLIO-ΘΕΜΑΤΙΚΟΙ-ΤΟΜΕΙΣ-Μ.ΚΑΠΠΟΥ.pdf> (Ανακτήθηκε 8/12/2015).

Νάκου, Ε. (2006). Μουσεία και σχολεία – Εμπειρίες και προοπτικές. Εισήγηση στο επιστημονικό

- διήμερο *Η τέχνη και ο πολιτισμός ως πεδίο ευέλικτων διαθεματικών προσεγγίσεων. Προτάσεις για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών*, Πανεπιστήμιο Κρήτης, 13-16 Μαΐου 2006.
- Οι περιπέτειες του μεταξοσκώληκα στην πόλη του μεταξιού* (τετράδιο μαθητή) (2007). Σουφλί: Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Σουφλίου.
- Pearce, S. (επιμ.) (1994). *Interpreting Objects and Collections*. London: Routledge.
- Πλακονούρη, Δ., Ζαραβέλα, Δ., Βάγια, Δ., Καλογεράκη, Μ., Καραβά, Λ., Μακρή, Α., Πανταζόπουλος, Γ., Στραβάκου, Ε. & Χριστοπούλου, Α. *Χορός από μετάξι* (ηλεκτρονική έκδοση). Καλαμάτα: Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Καλαμάτας. www.kpe-kalamatas.gr/gr_pages/vivlia/Metaxi.pdf (Ανακτήθηκε 8/12/2015).
- Τράντα, Α. (2012). *Μουσείο Μετάξης. Οδηγός*. Αθήνα: ΠΙΟΠ.
- Vergo, P. (1989). Introduction. Στο Peter Vergo (επιμ.) *The New Museology* (pp. 1-5). London: Reaktion Books.
- Χαριζάνης, Π. & Τζιτζινάκης, Μ. (2011). Ελληνική Σηροτροφία: παρελθόν, παρόν και μέλλον του κλάδου. *Γεωργία - Κτηνοτροφία* 9, 66.

Σύγχρονη πολιτιστική δημιουργία

- Ανούση, Ε., Ράπτης, Η. & Ροδοπούλου, Ε. (2009). *Εικαστικά Α΄ Γυμνασίου*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- Αντωνόπουλος, Ι. & Δουκάκη, Μ. (2009). *Εικαστικά Β΄ Γυμνασίου*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- Αντωνόπουλος, Ι. & Δουκάκη, Μ. (2009). *Εικαστικά Γ΄ Γυμνασίου*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- Bevlin, E.M. (1977). *Design through Discovery*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Charman, H.L. (1993). *Διδακτική της Τέχνης. Προσεγγίσεις στην Καλλιτεχνική Αγωγή*. Αθήνα: Εκδόσεις Νεφέλη – Βιβλιοθήκη της Τέχνης.
- Gardner, H. (1993). *Multiple Intelligences*. New York: Basic Books.
- Λεφάκης Χρήστος – Ινστιτούτο Σύγχρονου Ελληνικής Τέχνης. <http://dp.iset.gr/artist/view.html?id=2459&tab=main> (Ανακτήθηκε 8/12/2015).
- Μπαμπινιώτης, Γ. (1998). *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.
- Πούνιν, Ν. «Πρώτος κύκλος διαλέξεων που έγιναν στο Επιμορφωτικό Πρόγραμμα των Καθηγητών Τεχνικών το 1919» (μτφρ. Α. Παπαθανασοπούλου) στο Καφέτση, Α. (επιμ.). (1995). *Ρωσική πρωτοπορία 1910-1930, Η Συλλογή Κωστάκη, Θεωρία-κριτική, τόμος β΄*. Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Α. Σούτσου, Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο Δελφών.
- Spruling, H. & Flam, J. (2005). *Matisse, His Art and His Textiles – The Fabric of Dreams*. London: Royal Academy of Arts.
- Stafford, B.M. (1999). *Visual Analogy, Consciousness as the Art of Connecting*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Στεφανίδης, Μ. (1989). *Ο Χρήστος Λεφάκης και η ζωγραφική της αφαίρεσης* (συλλογικό). Θεσσαλονίκη: Βελλίδειο Πολιτιστικό Κέντρο.
- Τράντα, Α. (2012). *Μουσείο Μετάξης. Οδηγός*. Αθήνα: ΠΙΟΠ.

Περιβάλλον

- Οι περιπέτειες του μεταξοσκώληκα στην πόλη του μεταξιού* (2007). Σουφλί: Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Σουφλίου.
- Κατσικί, Μ. (2009). *Το μετάξι αραχνών στην κλωστοϋφαντουργία* (πτυχιακή εργασία). ΤΕΙ Πειραιά, Σχολή Τεχνολογικών Εφαρμογών, Τμήμα Κλωστοϋφαντουργίας.
- Μάργαρης, Ν. (2001). *Οδοιπορικό στο ελληνικό περιβάλλον* (σσ. 243-251). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μπαρτζίλας, Κ. & Αφεντάκη, Α. (2013). *Αρχαία υφάσματα στον ελλαδικό χώρο* (πτυχιακή εργασία). ΤΕΙ Πειραιά.
- Τράντα, Α. (2012). *Μουσείο Μετάξης. Οδηγός*. Αθήνα: ΠΙΟΠ.
- Φράγκου, Β. & Τσώνη, Δ. (2013). *Σηροτροφία στο Σουφλί* (πτυχιακή εργασία). ΤΕΙ Πειραιά, Σχολή Τεχνολογικών Εφαρμογών, Τμήμα Κλωστοϋφαντουργίας.

ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ

ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ

Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ ΠΙΟΠ

Κωνσταντίνος Καρτάλης, Αναπληρωτής Καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών

ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Έλια Βλάχου, Υπεύθυνη ΠΙΟΠ

ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Χριστόδουλος Ρίγγας, Μαρία Φασουλά, Ντορίνα Μοσχονά

ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΜΟΥΣΕΙΩΝ

Αλεξάνδρα Τράντα, Άννα Καλλιδικίδου

ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΛΟΓΙΣΤΗΡΙΟΥ

Μαρία Κασμά

ΟΜΑΔΑ ΣΥΝΤΑΞΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ:

Άννα Καραμπατσώλη, ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ, DOCTORAT EN LETTRES ET SCIENCES HUMAINES

ΑΞΟΝΑΣ / ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ:

Πάννης Κατσάνος, ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ, MASTER EN ARTS, LETTRES, LANGUES ET CIVILISATIONS

ΑΞΟΝΑΣ / ΑΨΛΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ:

Ιωάννα Ηλιοπούλου, ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ, Μ.Δ.Ε. ΣΤΗΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΡΑΞΗ

ΑΞΟΝΑΣ / ΥΛΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ:

Δημήτρης Μαρκαντωνάτος, ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ, Μ.Α. ΑΡΧΑΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ

Παναγιώτα Αργύρη, ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΟΣ, MSC ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΩΝ, MSC ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑΣ ΤΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΩΝ

ΑΞΟΝΑΣ / ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ:

Χριστίνα Παπαδάκη, ΕΙΚΑΣΤΙΚΟΣ, Δ.Π.Μ.Σ. ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ «ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ-ΧΩΡΟΣ-ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ»

ΑΞΟΝΑΣ / ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ:

Πάννης Αγγελής, ΦΥΣΙΚΟΣ, MASTER OF ENVIRONMENTAL STUDIES

ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Ανδρέας Παππάς

ΓΡΑΦΙΣΤΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

Μαρία Ζαχαριουδάκη

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΕΙΚΟΝΩΝ

Μάρκος Κουκλάκης

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ-ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

Δέσποινα Παπαγιαννοπούλου

ΕΚΤΥΠΩΣΗ

M-S Press A.E.

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

POLARIS Εκδόσεις

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ:

Ουρανία Καραγιάννη, Μαρία Δασκαλάκη

**ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ
ΟΜΙΛΟΥ ΠΕΙΡΑΙΩΣ**

ISBN 978-960-244-180-0

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

**ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ**
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
Πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ